

УДК 376.2(477)

ПРАВО НА ВИЩУ ОСВІТУ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ТА ІНВАЛІДНІСТЮ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Ірина МАЛИШЕВСЬКА, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна, ira66@list.ru

У статті проаналізовано Закон України «Про вищу освіту» щодо права на рівний доступ до якісної вищої освіти осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю. У сучасній українській освітній системі у результаті світових процесів глобалізації, демократизації і гуманізації, під впливом досвіду європейського освітнього простору відбувається модернізація вищої освіти осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю у напрямі формування її інклюзивної моделі. Основні положення закону України «Про вищу освіту» переважно відповідають концептуальним вимогам міжнародних законодавчих документів у галузі інклюзивної освіти. У статті визначено провідну роль вищої освіти як ключового інструменту для досягнення успішного розвитку моделі соціальної інклюзії дорослих осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю.

Ключові слова: особи з особливими освітніми потребами та інвалідністю, інклюзивне навчання, законодавство України.

Ірина МАЛИШЕВСКАЯ, Уманский государственный педагогический университет
имени Павла Тычины, г. Умань, Украина

ПРАВО НА ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ ЛИЦ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ И ИНВАЛИДНОСТЬЮ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ УКРАИНЫ

В статье проанализировано Закон Украины «О высшем образовании» относительно права на равный доступ к качественному высшему образованию лиц с особыми потребностями и инвалидностью. В современной украинской образовательной системе вследствие мировых процессов глобализации, демократизации и гуманизации, под влиянием опыта европейского образовательного происходит модернизация высшего образования лиц с особыми образовательными потребностями и инвалидностью в направлении формирования ее инклюзивной модели. Основные положения закона Украины «О высшем образовании» преимущественно концептуальным требованиям международных законодательных документов в отрасли инклюзивного образования. В статье определена руководящая роль высшего образования как ключевого инструмента для достижения успешного развития модели социальной инклюзии взрослых лиц с особыми образовательными потребностями и инвалидностью.

Ключевые слова: лица с особыми образовательными потребностями и инвалидностью, инклюзивное образование, законодательство Украины.

© Малишевська І., 2015

Iryna MALYSHEVSKA, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Ukraine

RIGHT TO HIGHER EDUCATION OF THE LEARNERS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS AND DISABILITY IN THE LEGISLATION OF UKRAINE

The article analyses the Law of Ukraine on Higher Education in terms of promoting equal rights to higher education for the learners with special educational needs and disability. The world's processes of globalization, democratization and humanization brought the Ukrainian system of education up-to-date. Updating resulted in emerging the inclusive model of education for the learners with special educational needs and disability. The main statements of Ukrainian higher education legislation correspond to key concepts and requirements of international legislative acts on inclusive education. State policy in the sphere of higher education ensures equal access to higher education for the learners with special educational needs and disability. The other key issues relating to inclusion are the creation of necessary educational and rehabilitation possibilities, free access to all the facilities provided by a higher educational institution, ensuring state support for training disabled learners by granting law-established exemptions and giving other social guarantees etc. The article highlights the leading role of higher education as a key instrument promoting successful development of inclusive model.

Keywords: learners with special educational needs and disability, inclusive education, legislation of Ukraine.

Глобалізація, швидка зміна технологій, утвердження пріоритетів сталого розвитку суспільства зумовлюють зростання ролі сучасної освіти. Людство помітно змінює орієнтації у напрямі розвитку демократії, піднесення гідності особистості, її культури, національної самоідентифікації, толерантності. Життя в умовах демократії, ринку, новітніх науково-інформаційних технологій стає реальністю. Все це зумовлює потребу радикальної модернізації освіти.

XXI ст. висуває до освіти взагалі та української зокрема нові вимоги. У Національній стратегії розвитку освіти України до 2021 р. зазначено, що стратегія розвитку національної системи освіти має формуватись адекватно сучасним глобалізаційним процесам, вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, що забезпечить інтегрування національної системи освіти у світовий освітній простір. Освіта сьогодення є одним з пріоритетних напрямів державної політики України. Оскільки освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету й іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості [1].

Метою освіти є всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Крім того в законі наголошується, що освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами [2]. Отже, актуалізується завдання щодо створення нової філософії освіти, відкритої до прагнень людини, її життєвого й духовного світу. На таких засадах має формуватися нова освіта, центром якої є особистість з її проблемами, потребами, особливостями, можливостями, потенціалом, здібностями.

Отже, «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті» (від 17.04.2002 № 347) [3], визначає загальну філософію освіти її пріоритети і принципи, основні напрями і механізми розвитку у першій половині XXI століття. У документі наголошується, що українська освіта має стати орієнтованою на особистість, демократичною, конкурентоздатною у світовому освітньому просторі. Базуючись на національній ідеї українського державотворення, вона спрямована на утвердження національних інтересів, має здійснюватися впродовж життя, відповідати потребам особистості та суспільства, які постійно змінюються. Основними в ній є положення про необхідність за-

безпечення рівного доступу до якісної освіти та інтегрування у загальноосвітній простір осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю.

У сучасній українській освітній системі в результаті світових процесів глобалізації, демократизації і гуманізації під впливом досвіду європейського освітнього простору відбувається модернізація спеціальної освіти осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю у напрямі формування інклюзивної моделі освіти.

Розвитку інклюзивної освіти в Україні присвячено наукові праці В. Бондаря, Е. Данілавічюте, В. Засенка, А. Колупаєвої, С. Литовченко, С. Миронової, Н. Назарової, Т. Сак, В. Синьова, Н. Софій, О. Таранченко та ін. Ці дослідження дають підстави стверджувати, що українське суспільство усвідомило необхідність визнання та утвердження права осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю на рівний доступ до усіх ланок освіти, а також створення якісних умов для реалізації цього права.

В умовах сьогодення в Україні посилилася увага до проблем якості навчання і виховання дорослих осіб з особливостями психофізичного розвитку, виникла необхідність розроблення цілеспрямованих дій державних законопроектів щодо створення сприятливих умов для їхнього навчання, виховання, реалізації особистісного потенціалу.

Метою статті є аналіз Закону України «Про вищу освіту» щодо права на рівний доступ до якісної вищої освіти осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю.

Вища освіта в більшості країн світу відіграє важливу роль у сприянні розвитку соціально-гуманного суспільства, в якому реалізується соціальна рівність, соціальна мобільність, розвиток особистості незалежно від рівня її психофізичних можливостей. Вища освіта є відправною точкою усіх зусиль будь-якого цивілізованого суспільства, щодо перетворення осіб з обмеженими можливостями та інвалідністю на повноцінних членів спільноти, громади, суспільства. Тому головною умовою для всіх вищих навчальних закладів, як і для дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, має стати усвідомлення того, що інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базуються на принципі забезпечення рівності основного права всіх дорослих осіб на освіту. Інклюзивна освіта передбачає не лише залучення дорослих осіб з особливими потребами та інвалідністю в загальний вищий навчальний простір, вона повинна адаптувати для означеної категорії людей навчальні програми та плани, особистіснозорієнтовані методи та форми навчання, в основі яких лежать принципи диференціації та індивідуалізації навчання. Інклюзія у вищій школі повинна створювати сприятливі педагогічні, психологічні, соціальні, медичні, соціокультурні, організаційні та правові умови для дорослих осіб з особливими потребами та інвалідністю з метою реалізації їх права на вищу освіту.

Отже, основне завдання просвітницької діяльності ВНЗ України, які покликані сприяти зміні суспільних стереотипів і уявлень про осіб з особливими потребами та інвалідністю, полягає у створенні різних форматів соціальної реклами з метою засвоєння суспільством «месиджу», що інклюзія – це демонстрація суспільного вміння та суспільного бажання враховувати особливі індивідуальні потреби та пристосовуватися до них, а не навпаки. У розвинутих країнах світу з високими соціальними стандартами життя соціальна інклюзія за допомогою вищої освіти створює всі умови для осіб із особливими потребами та інвалідністю, для забезпечення їм рівного доступу до якісної освіти впродовж усього життя, а також гарантує розвиток їх здібностей. Вищі навчальні заклади в Україні в своїй місії та цілях, що задекларовані в їхніх Статутах і Програмах перспективного розвитку, повинні наголошувати на соціальному вимірі вищої освіти, який передусім передбачає створення передумов і умов для здобуття знань,

формування і розвиток фахової компетентності усім особам з особливими освітніми потребами та інвалідністю [5].

З цього випливає, що окремої уваги потребує вивчення Закону України «Про вищу освіту» (від 01.07.2014 1556-VII) [4], в якому за міжнародними угодами Україна повинна визнавати принципи Конвенції про права інвалідів, що забезпечують інклюзивну освіту протягом усього життя. Україна як учасниця Болонського процесу повинна підтримувати провідну роль вищої освіти як ключового інструменту для досягнення успішного розвитку моделі соціальної інклюзії дорослих осіб з особливими потребами та інвалідністю.

Закон України «Про вищу освіту» встановлює основні правові, організаційні і фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях.

Загальні положення Закону, на перший погляд, відповідають міжнародним зобов'язанням щодо прав осіб з особливими потребами на здобуття якісної вищої освіти. У п. 2 ст. 3 «Державна політика у сфері вищої освіти» Закону зазначається, що «державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на принципах:

- сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя;
- доступності вищої освіти;
- незалежності здобуття вищої освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій (крім вищих духовних навчальних закладів);
- міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи;
- наступності процесу здобуття вищої освіти;
- державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей науково-педагогічної та педагогічної діяльності;
- державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності університетів, академій, інститутів, коледжів;
- відкритості формування структури і обсягу освітньої та професійної підготовки фахівців з вищою освітою».

У п. 3 цієї статті зазначається, що «формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти», забезпечуються шляхом: «створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення осіб з особливими освітніми потребами спеціальним навчально-реабілітаційним супроводом, та створення для них вільного доступу до інфраструктури вищого навчального закладу з урахуванням обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я»; «надання особам, які навчаються у вищих навчальних закладах, пільг та соціальних гарантій у порядку, встановленому законодавством»; «належної державної підтримки підготовки фахівців з числа осіб з особливими освітніми потребами на основі створення для них вільного доступу до освітнього процесу та забезпечення спеціального навчально-реабілітаційного супроводу», – це відповідає міжнародним зобов'язанням України щодо рівного доступу осіб з обмеженими можливостями до вищої освіти.

Ст. 4 «Право на вищу освіту» Закону проголошує, що кожен громадян має право на безкоштовну вищу освіту, вільного вибору вищого навчального закладу, форми здобуття вищої освіти і спеціальності. Крім того, право на вищу освіту гарантується «незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, ... соціального і майнового стану, ... стану здоров'я». Таке трактування права на вищу освіту усіх громадян має суперечливий характер, адже в змісті положення не уточнено право на вищу освіту громадян з особливими освітніми потребами. На нашу думку, слова «стану здоров'я» потрібно замінити словами «особливостей психофізичного розвитку особистості», що буде відповідати міжнародним вимогам забезпечення права на якісну вищу освіту особам з особливими потребами та інвалідністю.

Важливе значення, для забезпечення прав осіб з особливими потребами має ст. 62 «Права осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах». У ній зазначається, що особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, мають право на: «вибір форми навчання під час вступу до вищого навчального закладу»; «безоплатне забезпечення інформацією для навчання у доступних форматах з використанням технологій, що враховують обмеження життєдіяльності, зумовлені станом здоров'я (для осіб з особливими освітніми потребами)»; «спеціальний навчально-реабілітаційний супровід та вільний доступ до інфраструктури вищого навчального закладу відповідно до медико-соціальних показань за наявності обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я». Зміст статті відповідає демократичним та гуманістичним орієнтирам держави, щодо розвитку соціальної інклюзії в Україні.

У ст. 4 прописано, що «для реалізації права на вищу освіту особам з особливими освітніми потребами вищі навчальні заклади створюють необхідні умови для здобуття якісної вищої освіти». Проте у розділі V «Забезпечення якості вищої освіти» не передбачено необхідних умов для реалізації якісної вищої освіти конкретно для осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю, зокрема підготовки відповідних кваліфікованих фахівців для роботи в інклюзивних навчальних закладах.

У ст. 16 система забезпечення якості вищої освіти в Україні представлена загальними положеннями, які на нашу думку, сприяють якісній освіті осіб з обмеженими можливостями:

- «визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти;
- здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм;
- щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб;
- забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників;
- забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою;
- забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом».

У п. 7 ст. 33 «Структура вищого навчального закладу» зазначено, що структурним підрозділом вищого навчального закладу може бути спеціальний навчально-реабілітаційний підрозділ, який утворюється з метою організації інклюзивного освітнього процесу та спеціального навчально-реабілітаційного супроводу здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, забезпечення їм доступу до якісної вищої освіти з урахуванням обмежень життєдіяльності». Це положення відповідає міжнародним домовленостям

та ст. 4 Закону, щодо створення вищими навчальними закладами відповідних умов для здобуття особами з особливими потребами якісної вищої освіти. Однак, тут не передбачена альтернатива спеціальному навчально-реабілітаційному підрозділу у формі створення інклюзивних груп для студентів з особливими освітніми потребами, як це пропонується у Законі «Про загальну середню освіту».

Існують суперечності у змісті ст. 45 і 70. Так, наприклад, у ст. 45 «Зовнішнє незалежне оцінювання» вказується, що «держава забезпечує вступникам з особливими освітніми потребами рівний доступ до зовнішнього незалежного оцінювання за місцем проживання (перебування) таких осіб. Будівлі, споруди та приміщення, у яких проводиться зовнішнє незалежне оцінювання, повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами та стандартами». Як бачимо, у статті не конкретизовано доступність будівель та приміщень і для осіб з особливими потребами та інвалідністю.

У п. 2 ст. 70 «Матеріально-технічна база і правовий режим майна вищих навчальних закладів» прописано, що «будівлі, споруди і приміщення вищих навчальних закладів повинні відповідати вимогам доступності згідно з державними будівельними нормами і стандартами. Якщо відповідні об'єкти неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з особливими освітніми потребами, здійснюється їх розумне пристосування з урахуванням універсального дизайну. Проектування, будівництво та реконструкція будівель, споруд і приміщень вищих навчальних закладів здійснюються з урахуванням потреб осіб з особливими освітніми потребами». Таке неузгодження між собою статей Закону говорить про недосконалість та безсистемність положень цього Закону та необхідність його доопрацювання на предмет рівного доступу осіб з обмеженими можливостями до якісної вищої освіти як на етапі вступу абітурієнта до ВНЗ, так і на етапі отримання вищої освіти.

У ст. 49 «Форми навчання у вищих навчальних закладах» зазначається, що «навчання у вищих навчальних закладах здійснюється за такими формами: очна (денна, вечірня); заочна (дистанційна)», яка частково задовольняє потреби осіб з обмеженими можливостями. На нашу думку, якщо у Законі заявлено про право на якісну вищу освіту осіб з особливими освітніми потребами, про створення необхідних умов для такої освіти, про можливість створення спеціального навчально-реабілітаційного підрозділу з метою організації інклюзивного освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами, то доречно було б у цій статті додати ще й інклюзивну форму навчання.

Це стосується і ст. 52 «Категорії учасників освітнього процесу» в якій нічого не зазначено про категорію педагогічних працівників, які будуть надавати вищу освіту особам з особливими потребами. У статті узагальнено прописано, що «учасниками освітнього процесу у вищих навчальних закладах є: наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники; здобувачі вищої освіти та інші особи, які навчаються у вищих навчальних закладах; фахівці-практики, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах; інші працівники вищих навчальних закладів». Ми можемо тільки сподіватися, що до науково-педагогічних працівників належать і ті, які спроможні надавати галузеві освітні послуги особам з обмеженими можливостями на засадах інклюзії.

У ст. 58 «Обов'язки науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників» наголошено, що «науково-педагогічні, наукові і педагогічні працівники вищого навчального закладу зобов'язані: забезпечувати викладання на високому науково-теоретичному і методичному рівні навчальних дисциплін відповідної освітньої програми за спеціальністю»; «підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію (для науково-педагогічних працівників); дотримуватися норм педагогічної етики, моралі, поважати гідність осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах»; «розвивати в осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах, самостійність, ініціативу, творчі здібнос-

ті». Проте, не конкретизовано обов'язки науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників, які забезпечують навчально-виховний процес для осіб з особливими освітніми потребами, а це суперечить ст. 4 цього ж Закону про створення необхідних умов для здобуття якісної вищої освіти особам з обмеженими можливостями.

Ст. 60 «Післядипломна освіта, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників», на нашу думку, відповідає сучасним вимогам щодо післядипломної підготовки та перепідготовки кадрів для роботи у закладах з інклюзивним навчанням. У статті зазначено, що «післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду». Згідно з цією статтею післядипломна освіта охоплює: перепідготовку педагогічних кадрів, що означає отримання іншої спеціальності на основі раніше здобутого освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду; спеціалізацію як складову спеціальності, що передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти; підвищення кваліфікації (розширення профілю) – набуття педагогічним працівником знань умінь і навичок, необхідних для виконання ним певного виду роботи в межах спеціальності; стажування – набуття педагогічним працівником досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціалізації. Отже, післядипломна освіта, підвищення кваліфікації та стажування науково-педагогічних працівників сприятимуть підготовці різнопрофільних фахівців для роботи з особами з особливими освітніми потребами та інвалідністю в у мовах інклюзивного навчання.

Однак, аналізуючи вищезначені положення, ми все ж вважаємо, що законодавчі ініціативи цієї статті не мають належної термінологічної конкретизації щодо професійної підготовки (перепідготовки) педагогічних та науково-педагогічних кадрів для роботи в умовах інклюзивної освіти.

Аналіз Закону України «Про вищу освіту», під кутом зору забезпечення прав осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю на здобуття якісної вищої освіти, показав, що його зміст переважно відповідає концептуальним вимогам міжнародних законодавчих документів у галузі інклюзивної освіти осіб такої категорії. Порівнюючи Закон України «Про вищу освіту» із Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», можна стверджувати, що його зміст та термінологія, незважаючи на означені вище зауваження, максимально приведені у відповідність до міжнародних вимог. Так, у «Законі про вищу освіту» конкретизовано, що вищий навчальний заклад повинен забезпечити спеціальний навчально-реабілітаційний супровід для осіб з обмеженими можливостями з метою організації інклюзивного освітнього простору, повинен створити вільний доступ до інфраструктури вищого навчального закладу з урахуванням психофізичних особливостей у розвитку дорослих осіб, повинен надати державну підтримку щодо підготовки фахівців з числа осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю тощо.

Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного удосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг для осіб з особливими освітніми потребами та інвалідністю, апробації та впровадження для них інноваційних педагогічних систем, реального забезпечення рівного доступу осіб з обмеженими можливостями до якісної освіти, з метою ефективної адаптації та соціалізації їх в соціумі. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого розвитку суспільства, консолідації усіх його інституцій, гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>>
2. Законодавство України у сфері освіти та професійного навчання (Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти) / упор. Б. Г. Чижевський, В. П. Головінов, Є. В. Красняков, М. М. Шевченко. – К. : Парламентське видавництво, 2013. – 376 с.
3. Про Національну доктрину розвитку освіти : указ Президента України від 17 квіт. 2002 року № 347 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.
4. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>>. – Загол. з екрану.
5. Загальний аналіз законодавчого забезпечення прав осіб із особливими потребами у системі вищої освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.education-inclusive.com/wp-content/docs/2013/02/zagalnyj_analiz-zu-pro-vyschu-osvitu.doc>.
6. Засенко В., Колупаєва А. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я / В. В. Засенко, А. А. Колупаєва // Особлива дитина : навчання і виховання. – 2014. – № 3(71). – С. 20 – 29.
7. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: Монографія / А. А. Колупаєва. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 458 с.
8. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою / А. А. Колупаєва // Особлива дитина : навчання і виховання. – 2014. – № 2 (70). – С. 7 – 18.
9. Колупаєва А. А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі / А. А. Колупаєва // Особлива дитина : навчання і виховання. – 2014. – № 3 (71). – С. 7 – 13.
10. Alla Kolupayeva, Oksana Taranchenko, Elyana Danilavichute (2014). Special Education Today in Ukraine, in Anthony F. Rotatori, Jeffrey P. Bakken, Sandra Burkhardt, Festus E. Obiakor, Umesh Sharma (ed.) Special Education International Perspectives: Practices Across the Globe (Advances in Special Education, Volume 28) Emerald Group Publishing Limited, pp. 311 – 351.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012 – 2021 roky [The National Strategy for the Development of Education in Ukraine in 2012 – 2021 years]. (n.d.). [www.mon.gov.ua](http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf) Retrieved from <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>. [In Ukrainian].
2. Chyzhevskiy B. H., Holovinov V. P., Krasniakov I. V., Shevchenko M. M. (2013). Zakonodavstvo Ukrainy u sferi osvity ta profesinoho navchannia (Verkhovna Rada Ukrainy, Komitet z pytan nauky i osvity) [The legislation of Ukraine in the education sector and vocational training (Parliament of Ukraine Committee on Science and Education)]. Kyiv : Parlamentske vydavnytstvo. [In Ukrainian].
3. Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity [On the National Doctrine of development of Education]. (n. d.). zakon2.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. [In Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [The Law of Ukraine «On Higher Education»]. (n.d.). zakon4.rada.gov.ua Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. [In Ukrainian].
5. Zahalniy analiz zakonodavchoho zabezpechennia prav osib iz osoblyvymy potrebamy u systemi vyshchoi osvity [The general analysis of legislative support for persons with special needs in the higher education]. (n.d.). [www.education-inclusive.com](http://www.education-inclusive.com/wp-content/docs/2013/02/zagalnyj_analiz-zu-pro-vyschu-osvitu.doc) Retrieved from http://www.education-inclusive.com/wp-content/docs/2013/02/zagalnyj_analiz-zu-pro-vyschu-osvitu.doc. [In Ukrainian].
6. Zasenka V., Kolupaeva A. (2014). Children with special needs: priorities for the national policy in education, social protection and healthcare in Ukraine . Exceptional child: teaching and upbringing, 2014, 3 (71), pp. 20 – 29. [In Ukrainian].
7. Kolupaeva A. A. (2007). Pedagogichni osnovy integruvannya shkolyariv z osoblyvostyamy psykhopisychnogo rozvytku u zagalnoosvitni navchalni zaklady: Monographia [Pedagogical framework for integrating students with differences in psychological and/or physical development in regular learning settings: A Monograph], Kyiv, Pedagogichna dumka. [In Ukrainian].
8. Kolupaeva A. A. Inclusive education as a model of social organization. Exceptional child: teaching and upbringing, 2014, 2 (70), pp. 7 – 18. [In Ukrainian].
9. Kolupaeva A. A. The special education in Ukraine and modernization of the educational sector. Exceptional child: teaching and upbringing, 2014, 3 (71), pp. 7 – 12. [In Ukrainian].
10. Alla Kolupayeva , Oksana Taranchenko, Elyana Danilavichute (2014). Special Education Today in Ukraine, in Anthony F. Rotatori, Jeffrey P. Bakken, Sandra Burkhardt, Festus E. Obiakor, Umesh Sharma (ed.) Special Education International Perspectives: Practices Across the Globe (Advances in Special Education, Volume 28) Emerald Group Publishing Limited, pp. 311 – 351. [In Ukrainian].